

NETAY HIKOYASINING BADIY XUSUSIYATLARI

Raxmonov Tolib*Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyondasi, O'zbekiston xalq shoiri, akademik G'afur G'ulomning "Netay" asarining badiiy xususiyatlari tahlil qilingan. Muallif asarning kompozitsiyasi tahliliga, epizodlarning ketma-ketligiga va yozuvchi asarni yozishda foydalangan uslub texnikasi asosiy e'tibor qaratdi.*

Kalit so'zlar: *Netay, kompozitsiya, epizod, Semyon, kapitalistik voqelik, uslub texnikasi, lirizm.*

Shuni ta'kidlash joizki, G'afur G'ulomning "Netay" qissasi kompozitsiyasining o'ziga xosligi mutolaa qiluvchi e'tiborini tortadi. Qiziq tomoni shundaki, hikoyaning asosiy qahramoni – Netay asarda darhol paydo bo'lmaydi. Netay faqat asarning ikkinchi yarmida paydo bo'ladi. Uning bolaligi, Semyon oilasidagi hayoti haqidagi hikoyadan oldin ko'plab epizodlarni uchratishimiz mumkin - Toshkentdagi Andreevskaya (Poyqovok) ko'chasining tavsifi, uning shafqatsiz qoidalari, bu yerga Samad va Polvonning kelishi, ularning "muassasa" egasi bilan suhbat, amirning uchrashuviga tayyorgarlik.

Netay hikoyasi keng ijtimoiy umumlashmalarga to'la ajoyib asar. Syujet real voqeaga asoslangan. So'ngi Buxoro amiri Sankt-Peterburgga ketayotib Toshkentda to'xtaydi. Mahalliy zodagonlar amirni mamnun va quvnoq qilish ilinjida bo'lishadi. Uning ko'ngil ochishi uchun unga Netay ismli qiz olib kelinadi. Asarda chuqur hamdardlik bilan etim qolgan, ma'naviy jihatdan boy o'n yoshli tilanchi Netayga boshpana bergan oddiy rus ishchilari - Semyon va uning rafiqasi tasvirlangan.

Ba'zi tanqidchilar Gafur G'ulomni kompozitsion noaniqlik, xususan, "hikoyaning juda cho'zilgan ekspozitsiyasi" uchun tanqid qildilar. Hatto yozuvchi hikoyani juda ko'p qahramonlar bilan haddan tashqari yuklagan, va buning natijasida uning asosiy syujet chizig'i "orqa fonga tushib ketgan" degan fikrlar ham bildirilgan edi.

Ammo bu aslida shundaymi? Ushbu asarni shunga o'xshash tahliliga qo'shilish mumkinmi?

Agar biz hikoyani o'rganib chiqsak va hikoyaning har bir epizodiga diqqat bilan e'tibor qaratsak, epizodlarning har biri Netay taqdiri bilan bevosita bog'liqligini payqashimiz mumkin. Ular bir-biri bilan qattiq tugunga bog'langan, garchi bu aloqa birinchi qarashda unchalik aniq ko'rinmasa ham. Hikoya zamonaviy kinoda "erkin montaj" ni eslatuvchi tamoyilga asoslangan, muallif voqealarning qat'iy ketma-ketligiga rioya qilmaydi, ular o'rnini almashtiradi, avval keyinroq sodir bo'lgan epizodlarni, so'ngra ulardan oldingi voqealarni tasvirlydi.

"Netay" qissasi kompozitsiyasining o'ziga xosligi G'afur G'ulom oldiga qo'ygan mafkuraviy va badiiy vazifalar bilan bog'liq. Yozuvchi foydalanadigan uslub texnikasi ham xuddi shunday vazifalarga xizmat qiladi.

Hikoyaning uslubi, uning turli qismlari hikoyaning asosini tashkil etgan real voqealarni tasvirlashda muhim o'rin tutgan. Lirizm, hujjatli qat'iylik va o'tkir satirik ranglar - bularning barchasini hikoyada uchratishimiz mumkin.

Netay taqdiriga bag'ishlangan sahifalar iliqlik va she'riyat bilan qoplangan. Juda sodda, mehribon tabassum bilan yozuvchi notanish rus ayol qizning sochlarini qirqib tashlaganida, qiz qanday qo'rqqanligi haqida gapiradi. Bu yerda qishloqdan kelgan sodda o'zbek qizining xarakteri mohirona tasvirlangan va bu kichik tafsilot bizga sodir bo'layotgan voqealarni so'zlaydi.

Netayning Semyon oilasidagi hayoti lirikaga singib ketgan, ammo ularning uyini o'rab turgan g'amgin haqiqat yozuvchiga lirikadan achchiq kinoya tomon keskin va ifodali o'tishlarga undaydi. Misol uchun, G'afur G'ulom Netayning to'rt yil maktabga o'qish paytida nimalar ro'y berganini tasvirlaydi.

"... Oradan to'rt qovun pishig'i o'tdi, dalalar to'rt gal chigit yutib, to'rt gal paxtalar gul ochdi. G'ani boyvachchaning zavodida ham to'rt mavsum paxta qabul qilinib, mashinalar to'rt yilning to'rt zovtalangan mavsumini o'tkazdi. G'ani boyvachchaning kapitaliga ham to'rt gal (ora-choralardan tashqari), ulgurji-ulgurji daromadlar kelib qo'shildi..."

G'afur G'ulom takrorlashning an'anaviy ertak uslubidan foydalanib, ertakona manzarani emas, balki kapitalistik voqelikning real manzarasini tasvirlaydi.

Mashinistning "ichki monologi" – hikoyaning mafkuraviy markazi-butunlay boshqacha uslub rangini – romantik jihatdan ko'tarilgan, patetik rangga ega bo'ladi.

"Netay" hikoyasida tabiatning ko'plab tavsiflari mavjud. Ammo hikoyada tabiat manzarasi muallif tomonidan qahramonlarning xarakteri, taqdiri va hikoyadagi biror-bir vaziyatni yorqinroq tasvirlash uchun ishlatilgan. Ba'zan manzara qahramonlarning his – tuyg'ulari va fikrlari bilan uyg'unlashadi, ba'zida esa ularga qarshi turadi.

G'afur G'ulom asarda insonlarning erksizligi kontrastida kuchli, rang-barang va erkin Sirdaryoni mohirona tasvirlagan.

"...Suvning mayin bag'ri toshlarni bir-biriga urishtiradi. Aslda mayinlar uchun tosh ko'ngillilar doim urushib bkelganlar. Buloqlar sirli-sirli siljishlar bilan yerga quyilib, Sirga qo'shiladi. Uzoqroq Uzoq qirg'iz dalasining kulcha yuzli qizi Orol qo'yniga borishga oshiqadi. Shu uch ming chaqirimli musofir yo'lda Sir-sho'x. Sir-sayoq. U pishqirib oqadi, xovqillab chopadi, faqat Orol uchun. Yo'l-yo'lakay Mirzaning cho'liga, quyosh va uyurma, qiziq qumlardan yaratilgan mis rangli qizga, o'z tanlariga Sirning ayrim qatralaridagi sirlargacha singdirib olishga tayyor turgan yalang'och bir ma'shuqaga qayrilib boqmaydi..."

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, G'afur G'ulomning hayoti va ijodi o'zbek adabiyotida o'chmas iz qoldirgan. Shoir ko'plab asarlari orasida "Netay" qissasi o'z

oʻrniga ega. Ushbu asarda muallif real voqelikni, oʻsha davrdagi insonlar hayoti va muallifni boshqa asarlari kabi oʻgir bolalik davrini tasvirlagan. 1930 yil "Netay" asari yozilgan yil Gʻafur Gʻulom – nasriy yozuvchi va shoir uchun juda samarali yil boʻldi. Shuni taʼkidlash joizki, ushbu yil isteʼdodli yozuvchi mafkuraviy va badiiy etuklik davriga kirgan paytgga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Gʻ. Gʻulom. Tanlangan asarlar. – T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.
2. Gʻafur Gʻulom. Mukammal asarlar toʻplami. 10-jild. Tarjimalar
3. Gʻafur Gʻulom. Shum bola qissasi. – T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2015.
4. Mamajonov S. Gʻafur Gʻulom prozasi. – T.: Fan, 1966 – B. 50
5. Gʻafur Gʻulom. Mukammal asarlar toʻplami. 6 tom. – T.: Fan, 1986
6. Matyoqubova T. Gʻafur Gʻulom badiiyati. – T.: Fan va texnologiya, 2006
7. Nazarov B. Gʻafur Gʻulom olami. – T.: Fan, 2004.
8. Акбаров А. Гафур Гулям. О жизни и творчестве народного поэта Узбекистана. Т., «Ёш гвардия», 1974.